

EUDOXIU HURMUZACHI – DUPĂ 150 DE ANI. ECOURI DE PRESĂ LA MOARTEA SA

LIVIU PAPUC
„Convorbiri literare”, Iași
E-mail: liviu.papuc50@gmail.com

Eudoxiu Hurmuzachi – 150 Years Later. Press Echoes on His Death

(Abstract)

One hundred and fifty years after the passing of Eudoxiu Hurmuzachi, whose name is proudly borne by various cultural institutions, we attempt to pay him a reverent tribute through distinct voices from the past that may be less familiar, as they appeared in publications that are not widely known at a national level: “*Gazeta Transilvaniei*” (Brașov), “*Telegraful român*”, “*Familia*” (Oradea) and “*Albina*” (Budapest). We present in the Appendices three texts: Vasile Bumbac’s “Ode”, “To the Great Shadow of Baron Eudoxiu Hurmuzachi” (“*Albina*”, Year IX, No. 14, February 21/March 5, 1874); “The Death and Burial of Baron Eudossiu de Hormusachi” (“*Albina*”, Year IX, No. 10, February 7/19, 1874) and George Barițiu’s heartfelt tribute filled with wise words and memories, “† Eudoxiu Hormuzache” (“*Gazeta Transilvaniei*”, Year XXXVII, No. 9, February 15/3, 1874).

Keywords: Eudoxiu Hurmuzachi, evocation, press.

(Rezumat)

La 150 de ani de la trecerea din viață a lui Eudoxiu Hurmuzachi, al cărui nume este purtat cu mândrie de diverse instituții culturale, încercăm să-i aducem un pios omagiu prin intermediul unor glasuri distincte din trecut, care s-ar putea să fie mai puțin cunoscute, dat fiind că s-au exprimat în publicații mai puțin cunoscute pe plan național: „*Gazeta Transilvaniei*” (Brașov), „*Telegraful român*” (Sibiu), „*Familia*” (Oradea), „*Albina*” (Budapesta). Prezentăm în Anexe trei texte: „oda” lui Vasile Bumbac, „Umbrei mărețe a baronului Eudoxiu Hurmuzachi” („*Albina*”, Budapesta, anul IX, nr. 14, 21 februarie/5 martie 1874); „Moartea și înmormântarea baronului Eudossiu de Hormusachi” („*Albina*”, Budapesta, anul IX, nr. 10, 7/19 februarie 1874) și „închinarea” plină de cuvinte înțelepte și de amintiri a lui George Barițiu, „† Eudoxiu Hormuzache” („*Gazeta Transilvaniei*”, Brașov, anul XXXVII, nr. 9, 15/3 februarie 1874).

Cuvinte-cheie: Eudoxiu Hurmuzachi, evocare, presă.

Motto:

„Pare că-l văd și astăzi, mic de stat, cu înclinațiune spre grosime, cu fața sa expresivă, barbă lată, mai mult albă decât sură, și cu un pince-nez care îi atârna pe piept, prins de o șferiță de mătăasă neagră. Cu mâinile vecinic la spate sau în

buzunare. Purta cilindru pe cap și o redingotă neagră peste care iarna mai îmbrăca un pardesiu sau un haveloc ușor, căci cel mai mare ger nu-i făcea nici o supărare, și este cunoscut care iarna, în Viena, punea pe servitorul său de-i spărgea gheața în Dunăre, iar el lua o baie” (T. V. Ștefanelli).

La 150 de ani de la trecerea din viață a unui om emblematic, al cărui nume este purtat cu mândrie de diverse instituții culturale, dar care, așa cum se întâmplă îndeobște, nu mai este cultivat, „vizitat” în scop de cunoaștere, ci pus, ca și Mihai Eminescu, de pildă, pe un pedestal de pe care ne ferim să-l deranjăm, Eudoxiu Hurmuzachi, departe de noi gândul de a analiza faptele marelui român, căci nu ne ajută puterile, dar încercăm măcar să-i aducem un pios omagiu prin intermediul unor glasuri distincte din trecut, care s-au întâmplat să ne treacă prin mână și care s-ar putea să fie mai puțin cunoscute, dat fiind că s-au exprimat în publicații mai puțin cunoscute pe plan național. Pentru cine își dorește reîmprospătarea amintirilor despre cine a fost și ce a făcut Eudoxiu Hurmuzachi, este suficient să se delecteze măcar cu evocările lui Teodor V. Ștefanelli („Eudoxiu Hurmuzachi”, în „Junimea literară”, Cernăuți, anul IX, nr. 11 și 12, 1912, pp. 196–206), Sever Zotta („Eudoxiu Hurmuzachi, 1812–1912”, în „Arhiva genealogică”, Iași, anul I, nr. 9 și 10, 1912, pp. 130–131), Gh. I. Brătianu („Eudoxiu Hurmuzachi. Cincizeci de ani de la moartea lui (1874–1924)”, în „Lumea”, Iași, anul VII, nr. 1631, 24 februarie 1924, p. 2) sau mai recente cărți ale regretatului Ilie Luceac, *Familia Hurmuzachi între ideal și realizare (o istorie a culturii românești din Bucovina în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, apărută în 2000, și *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzachi în Dieta Bucovinei*, din 2007.

„Nu voim să facem parte din gloata acelor care tot trec înainte orbește, cu setea în suflet după glorie ale zilei, situații efemere, averi trecătoare sau petreceri istovitoare, neprivind nici în dreapta nici în stânga, necum îndărăt, spre trecutul mut pentru ei și mormintele acoperite cu mușchii uitării fără de vreme. Ne întoarcem deci privirile spre trecut și, descoperindu-ne sufletește în fața mormântului din Cernauca vestită, lăsăm simțirile noastre pradă amintirilor vechi”, după cum bine zicea Sever Zotta, evocându-l pe acel „om deplin, cap întreg, fire adâncă, cât poți zice că nasc și în Bucovina oameni” (variind spusa cronicarului), așa încât ne vom mulțumi, aici și acum, cu reluarea unor elemente de atmosferă de după moartea lui Eudoxiu, pe baza unor articole de gazetă, și acestea limitându-se doar la presa de peste munți.

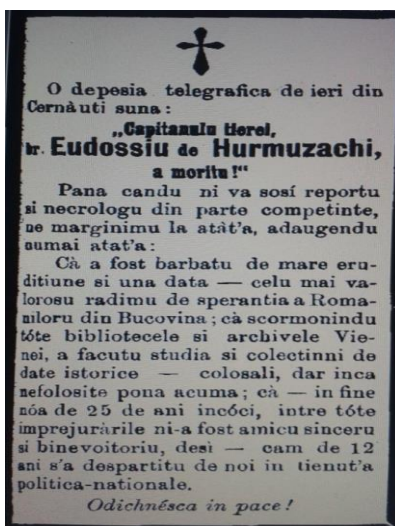
Debutul lunii februarie 1874 surprinde lumea românească printr-o telegramă răspândită (și uneori adăugită) la Budapesta (prin „Albina” și „Familia”), Brașov („Gazeta Transilvaniei”), Sibiu („Telegraful român”). Brașovenii țin a face cunoscut, încă de pe prima pagină, următorul text: „† Telegram prea trist! Cernăuți în 11 Faur 3 oare 30 min. Baronul Eudoxiu Hormuzachi, căpitanul Bucovinei, ilustrul patriot român, a repauzat ieri. Țara întreagă îl plânge cu profundă întristare! Societatea Literară Română”¹. Companie îi ține „Telegraful român”, cu precizarea inițială: „Cernăuți 11 faur, 4 ore 35 min.; sosită 11 faur, 4 ore 40 min.; primită de redacție în 12 faur, la 8 ore dimineața”².

¹ „Gazeta Transilvaniei”, anul XXXVII, nr. 8, 12 februarie/31 ianuarie 1874, p. 1.

² „Telegraful român”, anul XXII, nr. 9, 31 ianuarie/12 februarie 1874, p. 4.

Cuvine-se a rămâne ceva mai mult timp în compania periodicului susținut financiar de familia Mocioni și avându-l „redactor-răspunzător” pe Vincențiu Babeș, care are și câteva cuvinte însoțitoare la vestea sosită din nordul românimii: „† O depeșă telegrafică de ieri din Cernăuți sună: «Căpitanul țării, br. Eudossiu de Hurmuzachi, a murit». Până când ni va sosi report și necrolog din parte competente, ne mărginim la atâta, adăugând numai atâta: că a fost bărbat de mare erudițiune și odată – cel mai valoros razim de speranță a românilor din Bucovina; că scormonind toate bibliotecile și arhivele Vienei, a făcut studii și colecțiuni de date istorice – colosale, dar încă nefolosite până acum; că – în fine nouă, de 25 de ani încoace, între toate împrejurările ne-a fost amic sincer și binevoitor, deși – cam de 12 ani s-a despărțit de noi în ținuta politică-națională. Odihnească în pace!”³.

³ „Albina”, anul IX, nr. 8, 31 ianuarie/12 faur 1874, p. 1.

În aceeași gazetă dau glas sentimentelor profunde și studenții vienezi, prin următorul anunț: „Societatea academică «România-Jună» în Viena, Neubadgasse, nr. 6, nr. 36/1874. Viena, în 28 Faur 1874. Prea stimate d-le Redactore! Crâncena lovitură ce a primit-o națiunea română prin moartea marelui bărbat național, a baronului Eudoxiu Hurmuzachi, a răspândit adâncă durere și întristare prin inimile românilor din toate părțile. Vă rugăm, d-le Redactore, binevoii a da loc *Odei* alăturate în coloanele mult prețuitului ziar ce redițeți. Societatea «România Jună» deplânge prin aceasta nu numai pierderea unui vechi, dibaci ante-luptător național, ci și îndeosebi pierderea unui membru fondator al său, carele fu onoarea, decoarea și floarea ei! Pentru Comitet: I. Pop, președ.; Ștef. V. Velovan, secret.”⁴.

Poema invocată, *Umbrei mărețe a baronului Eudoxiu Hurmuzachi!*, datorată lui Vasile Bumbac, însoțită și de un motto (*Virtus recludens immeritis mori/Coelum negata tentat iter via* – Horațiu, *Carmina III. 2*, pp. 21–22), este publicată și de revista „Familia”⁵, după ce anunțase anterior trista veste: „Br. Eudossiu de Hurmuzachi, căpitanul țării Bucovina, a repausat la Cernăuți în 10 febr. Prin moartea lui, națiunea noastră a pierdut un fiu bun al ei. Fie-i țărâna ușoară!”⁶.

Aceeași vrednică de pomenire „Albina” reușește să obțină din Bucovina și prețioasa relatare a înmormântării mult regretatului istoric și om de stat, care a avut loc și printr-un cuvânt funebral rostit în biserica catedrală de consilierul consistorial Samuil Morariu-Andrievici, viitorul mitropolit, publicată sub titlul „Moartea și înmormântarea baronului Eudossiu de Hormuzachi”. „Gazeta Transilvaniei” revine cu „închinarea” plină de cuvinte înțelepte și de amintiri a lui George Barițiu, „† Eudoxiu Hormuzache”, pe care o alipim celei anterioare și „Odei” lui Vasile Bumbac, sub Anexe. G. Barițiu avea să revină, parțial, asupra subiectului, prin ampla „Familia Hormuzache”⁷.

ANEXE

I.

Umbrei mărețe a baronului Eudoxiu Hurmuzachi!

(Un mic, dar sincer, semn de condoleanță exprimat mult onoratei familii Hurmuzachi – din partea societății academice „România Jună” în Viena)

Patria Ta scumpă, de nevoi zdrobită,/ Se luptă cu moartea multe zeci de ani;/Drepturile sale, zestrea moștenită,/Se călcă-n picioare, se vindea pre bani;/Fii crescuți la pieptu-i, la mămescul piept,/Când erau să lupte, se trăgea-ndărăpt./S-a fost stins virtutea vremilor trecute./Sufletul și fala marilor strămoși;/Zel, curaj, voință, rar erau văzute,/Din eroi născură feți neputincioși!/Însă cum pe vatră – când

⁴ Idem, anul IX, nr. 14, 21 faur/5 martie 1874, p. 2.

⁵ „Familia”, anul X, nr. 9, 3/15 martie 1874, pp. 1–2.

⁶ Idem, anul X, nr. 7, 17 faur/1 martie 1874, p. 12.

⁷ „Transilvania”, anul XI, nr. 4, 15 februarie 1878, pp. 1–4.

se stinge focul,/Răscolind cenușa mai găsești scânteii,/Cum prin vechi ruine,
 cercetând tot locul,/Trainici stâlpi mai afli și te miri de ei,/Astfel Bucovinei, Suflete
 mărit,/În necaz Luceafăr mândru Te-ai ivit!/Hurmuzachi-n timpul chinurilor
 grele,/Pentru dreptul țării ca bărbat pași,/Steaua Bucovinei printre alte stele/De
 pe-atunci mai vesel prinse a luci./Dar de-o luptă lungă, ce cu greu se curmă,/Cele
 mai nervoase brațe obolesc;/Astfel Hurmuzachi, obosit în urmă,/S-a nălțat în sânul
 raiului ceresc/Și-și primi cununa vecinicilor flori/Ce-o primesc în ceriuri primii
 luptători./Însă Hurmuzachi, nobilul părinte,/A lăsat în urma-și zece brațe tari,/Cinci
 tribuni cu-același foc și dor fierbinte,/Ce sublim distinge sufletele mari./Și din
 timpul florii, chiar din tinerețe,/Pentru-al țării bine, pentru-al său popor,
 Re-ncepurăți lupta ce la bătrânețe/Vi-o predase Tatăl, când a zis: „Eu mor”.../Și-ați
 lucrat cu zelul ce vi-e înnăscut,/Și-mpumnând Voi răul, binele-a crescut./Dară vai,
 pe câmpul luptei glorioase –/Doi din șirul Vostru patria pierdu/Și-au vărsat românii
 lacrimi dureroase/Și-n vestminte jalnici țara se-nvăscu!/Însă faima crudă iacă ne
 șoptește?/Că și-al Tău braț tare, sigur și probat,/Îngerul durerii, ce ne tot
 lovește,/Ni-l răpi, și jalea veche-a-mprospătat!/Patria cu lacrimi ud-al Tău
 mormânt./Soț pe cale dându-Ți glasul ei cel sânt:/„O, tu, fiul Mamei, ce mi-ai fost
 mărire,/Fi-mi și-n ceruri scut apărător!/Varsă Tu sin raza Ta de nemurire/Razele
 virtuții preste următori”./Și cu glasul Mamei, ce-i adânc lovită,/Astăzi se-mpreună
 tristul nostru glas:/„Luminează-n pace, steaua strălucită,/Ce de jos spre ceruri
 razele Ți-ai tras!/Luminează-n pace cerul românesc/Lângă trei luceferi care te
 primesc!”./Iar Voi fiii și frații cetii laudate,/Înzestrați cu suflet trainic în
 nevoi,/Prouрмаți Voi firul luptelor bărbate/Ce V-au făcut nume, V-au făcut eroi!
 Viena, 20 Faur 1874. V. Bumbac.

[„Albina”, Budapesta, anul IX, nr. 14, 21 faur/5 martie 1874, p. 2.]

II.

Moartea și înmormântarea baronului Eudossiu de Hormusachi.

Cernăuți 1/13 faur 1874.

În zilele săptămânii curente nu numai capitala țării, ci și întreagă țara noastră – deveni îmbrăcată în doliu. Doliul acesta general cuprinse populațiunea Bucovinei, fără deosebire de stare și de limbă, pentru moartea marelui bărbat și patriot român, a baronului Eudossiu Hormusachi. După un morb de două săptămâni, prin care suferind de animă, de rărunchi și de plămâni, a petrecut tot șezând în fotoliu, marți în 29 ianuarie c. v. adormi în Domnul, închizând ochii pentru totdeauna; iară joi în 31 a aceleiași luni, după o petrecere funebală din cele mai pompoase ce a văzut cândva Cernăuții, fu înmormântat lângă biserica de pe moșia familiei, în Cernauca. Conductul funebreal, la care a participat funcționând tot clerul gr. or. din capitală, cu Arhiepiscopul și mitropolitul Teofil Bendela în frunte, iară ca petrecători: mare număr din nobilimea țării, toate direcțiile publice, reprezentanța comunală, toate corporațiunile literare,

politice și industriale, toate institutele de creștere, comitetul țării, reprezentanțele parohiale de toate riturile, și un număr imens de popor, – venind de la curtea răposatului la biserica catedrală, după serviciul dumnezeiesc de înmormântare, mergând prin mijlocul capitalei, se opri la marginea urbei, de unde apoi sub conducerea a patru preoți și acompaniat de multe trăsurile, carul funebral merse nainte până la locul de așezare a osemintelor în sânul pământului. Cât de tristă e această întâmplare pentru țara întreagă, iară mai cu seamă pentru populațiunea română de confesiunea gr. or.; – cine a fost bărbatul pre carele l-a pierdut biserica și patria în persoana baronului Eudossiu Hormusachi; și cât de mare și de generală este mâhnirea pentru pierderea acestui Grach român din Bucovina, – toate acestea se arătară acuma la înmormântare, după ce văzurăm cu toții că acela ce stătu prin două decenii cu focul și virtutea de adevărat român în fruntea luptătorilor pentru cauzele cele sante ale bisericii și ale națiunii, iară de un timp, cu moderațiunea dictată de înțelepciunea-i personală – ca *Căpitan* în fruntea țării, nu este mai mult între cei vii!

Nu continuăm a descrie mai departe aceste atinse, ci – ca o expresiune adevărată a convingerilor și simțămintelor generale, comunicăm *Cuvântul funebral* rostit în biserica catedrală de consilierul consistorial Samuil Morariu-Andrievici:

Cuvânt funebral

Greu este a tăcea, când te doare anima; dară mult mai greu este a vorbi, când te îneacă suspinurile! Pentru că care durere este mai adâncă, mai pătrunzătoare, mai sfâșietoare, decât durerea animei? Ce oprește și îneacă mai cumplit graiul și însăși răsufierea, decât suspinele?!

Oratori mari de la răsărit și de la apus, Ioan Gură de Aur și Ambrosie, cu rostul vostru limpede ca râurile Edemului, veniți de vorbiți voi în acest moment, atât de greu pentru mine! Veniți de mângâiați voi o adunare atât de întristată! Veniți de spuneți voi lumii cine a fost, pre carele l-a pierdut biserica și patria! Veniți de grăiți voi cuvântul de despărțire – al fraților de frate, al amicilor de amic, al patrioților de patriot; cuvântul de petrecere pentru marele bărbat pre carele l-a răpit moartea din fruntea țării, de pe arena activității publice; cuvântul de pe urmă, în numele unei adunări atât de numeroase, cătră acela pe care l-a stimat și l-a iubit atât de mult!

Nu vor să vină, pre carii îi chem; nu vor se vorbească cei ce ar fi în stare–a vorbi cu demnitate și după merit în un moment atât de greu și de dureros. Acei Ierarhi și oratori mari, ale căror graiuri răsunară oarecând până la marginile lumii, întâmpină acum cu cuvântări de bucurie, în locașurile cerești – sufletul celui ce a fost un fiu atât de credincios al bisericii, un luptător atât de eroic pe lângă steagul lui Cristos. Iară partea de a vorbi în numele prea onoratei adunări, rămâne mie. Pe mine căzu sortea de a fi organul cugetărilor ce ne ocupă, organul simțimintelor ce ne pătrund, organul cuvintelor de despărțire, ce răsună astăzi pretutindeni pe unde ajunse vestea întru tot tristă despre moartea Ilustrului bărbat, a baronului Eudoxiu Hormusachi, căpitanului țării în ducatul Bucovinei.

Una ce-mi înlesnește solia în acest moment greu – este aceea că știm cu toții cine a fost în viața sa de 62 de ani bărbatul al cărui nume răsună în țară, și peste hotarele ei, prin țările vecine, ba și cele îndepărtate.

Născut din o familie ilustră, al cărei nume și istorie este țesută cu soarta și istoria Bucovinei, după finirea studiilor gimnaziale filosofice în Cernăuți, iară a celor juridice la universitatea din Viena, toate cu progresul cel mai strălucit, – începând a cugeta despre soarta țării și a poporului său, și cunoscând lipsa de o istorie uricală, o istorie adevărat națională, întreprinse lucrarea aceasta uriașă și, ocupându-se mulți ani prin arhivele din București, Iași, Leov, Cracovia, Pesta, Viena, și de pretutindenea unde cugetă a afla ceva despre români, a adunat toate multe mii de coale, scrise mai toate de mâna sa. Dacă opul acest grandios și mult prețios, fătul osteneților sale de mulți ani, el până astăzi nu s-a publicat prin tilg, fost-au întreruperi și abateri bine-cuvântate – numai întru interesul și pentru binele țării și al poporului. Căci – cu anul 1848, dezgھیocându-se amorțea politica și socială a popoarelor, și din grația tronului împărătesc intrând o eră nouă, era constituțională, văzut-am pre răposatul, împreună cu frații săi – în fruntea tuturor acțiunilor politice din țară. Memorabila petițiune din anul 1848 către tronul împărătesc, pentru drepturile politice, confesionale și naționale ale Bucovinei, lucrarea răposatului a fost. Despărțirea administrativă a Bucovinei de Galiția și constituirea ei ca țară autonomă, cu dieta sa proprie, cu răposatul în frunte s-a eluptat. În dieta și în comitetul țării ca Căpitan, de la început până acum, afară de o întrerupere scurtă, răposatul a funcționat. În senatul imperial prin mai mulți ani, și anume în timpul cel mai cumpănit pentru imperiu, răposatul a participat. Cu ce învă[...].jire, cu ce animă credincioasă, cu ce bărbăție a conlucrat răposatul pe arena parlamentară pentru binele statului întreg, și mai vârtos pentru al Bucovinei, – despre asta stau întru mărturie, pentru totdeauna, actele publice ale parlamentului central și ale acestui provincial.

Între toate mai cu seamă una a fost aceea principală a animei și activității sale politice, năzuința de a mijloci concordia politică, socială și confesională între popoarele monarhiei, iară mai ales între conlocuitorii țării aceasta, numai cât această năzuință creștină și adevărat patriotică a fost motivul dacă mai ales în timpul din urma s-a abținut de verice extrem și radicalism politic. Între toate una, mai vârtos una a fost dorința sufletului său creștin, dorința adecă de a vedea Biserica, al căreia fiu credincios și evlavios a fost, *biserica* pusă în stare normală canonică, înflorind spre mărirea lui D-zeu și mântuirea creștinilor; pentru aceea văzut-am pre răposatul conlucrând de demult și până în timpul din urmă, și anume pentru autonomia bisericii și conchemarea congresului bisericesc. Între toate mai cu seamă una era bucuria animei sale patriotice, bucuria adecă de a vedea prosperând cultura națională în popor. Multe dintre școalele din țară n-ar exista astăzi, dacă n-ar fi stăruit răposatul, și mai toate ar avea altă organizare, dacă i-ar fi succes toate cele ce a dorit! Iară locuitorii din ținutul Câmpulungului ar fi și astăzi cei mai săraci și mai mizeri, de nu le-ar fi eluptat răposatul posesiunile străbune!

Acestea și de asemenea multe, despre cari vor mărturi pururea paginile istoriei bucovinene, sunt cele la cari cugetăm noi acuma, când vedem așezate în

sicriul funebral rămășițele pământene ale marelui nostru patriot, al cărui spirit a fost: motorul deșteptării naționale, arcul mișcării confesionale, boldul lucrării patriotice. Aceste și de asemenea sunt, cari ne împlin de mândrie și de durere pentru pierderea mult veneratului bărbat, a căruia animă era un locaș plin de cultură pentru toți locuitorii țării. Aceste și de asemenea ne fac atât de grea despărțirea de sincerul frate, bunul amic, credinciosul concetățean, carele cu toată pozițiunea sa înaltă, sta aproape de toți și se simțea legat de sortea și a celui mai de jos, celui mai lipsit pământean!

Spirit luminat, carele în decursul peregrinării tale pământene ai lucrat pentru lumina poporului de un sânge și de o limbă cu tine, primit să fii în locașurile cerești, unde luminează soarele cel neînserat al dumnezeirii! Suflete creștine, carele ai conlucrat cu priință la rădicarea Sionului ortodoxiei în Bucovina, întâmpinat să fii cu cântări de laudă în Sionul cel mai presus de ceriuri, intrând acolo întru bucuria Domnului tău! Animă bună și credincioasă, carea ai dorit și te-ai ostenit pentru binele și fericirea patriei noastre pământene, să afli în patria cerească odihna și fericirea, de care zice apostolul că – ochiul muritorilor n-a văzut, urechea n-a auzit, și la anima omului n-a intrat!

Acestea îți cerem, pentru aceste ne rugăm, suflete fericite în cer; iară aici pe pământ: ca să-ți fie memoria eternă, și oaselor ce te-au purtat – țărâna ușoară!

[„Albina”, Budapesta, anul IX, nr. 10, 7/19 faur 1874, pp. 2–3.]

III.

† Eudoxiu Hormuzache

Din arborele cel umbros, încărcat de fructe salutare ale virtuților christiane și civile, arborele Bucovinei, trei ramuri pompoase, unul după altul, deteră tributul naturii și merseă pe urma binecuvântatelor tulpine, adecă a tatălui și a mamei lor. Părintele, vechi patriciu de Moldova, iar mama, descendentă din domnitor. Fiii lor Constantin, cel mai mare, și Alexandru, al patrulea frate, chemară la sine și pe al doilea, pe Eudoxiu.

Pentru ce acei trei bărbați, pre cât de geniali, pre atâta devotați patriei și națiunii, n-au putut ajunge și împlini cel mai puțin frumoasa etate a tatălui lor, care apropiase optzeci de ani?

Medicii le vor fi aflat la fiecare din ei morburile lor fizice ca scurtătoare de viață. Noi cutezăm să aplicăm la toți trei frații, din toată convicțiunea sufletului nostru, cuvintele scripturii sacre: Zelul casei tale m-au mâncat pe mine, Doamne. Substituim în loc de Casa, Patria și Națiune, și cu aceasta ni s-a revelat una din cauzele principale pentru care frații Hormuzache avură viață relativ neasemănat mai scurtă decât au meritat ei pe acest pământ, însă – poate nu o au meritat aceia pentru carii s-au sacrificat ei, făcând mult, foarte mult bine, și suferind multe rele în tăcere mută. Este sublim a suferi în tăcere pentru societate, este însă cu atât mai dureros a ști că cei pentru carii suferă cineva merită prea puțin acel sacrificiu, sau

că, în cazul cel mai favorabil, ei n-au ajuns ca să știe apreția suferințele acele, din cauză că se află încă în etate de minorenii.

Viața întregă și toate faptele fraților Hormuzache au fost dedicate, din tinerețile lor, numai națiunii și patriei. Ce e drept, ei au avut în ambii lor părinți excelentele modele după cre s-au condus, ei au fost încurajați de două surori, cărora le vei afla părechi numai în regiunile acelea ale sexului lor unde virtuțile se cultivă cu grijă și cu zelul grădinariului carele trăiește numai pentru florile sale,

Eudoxiu, născut, de nu mă înșel, în an. 1812, a fost numai cu un an și câteva luni mai tânăr decât frate-său Constantin, și-a finit studiile sale juridice, ca și alți frați ai săi, cu succesul cel mai frumos la universitatea din Viena, unde și după aceea mai petrecuse mult timp, așa încât revoluțiunea cea mare din martie 1848 l-a apucat în acea capitală. Amic fierbinte al libertății, el totuși, ajutat de agerimea judecății sale, îndată în primele luni de haos universal, a cunoscut, cu mare durere sufletească, că popoarele ținute secolii întregi în șerbitute n-au avut când să ajungă la maturitate și compromis înfricoșat libertatea prin excesele ei, care este desfrâul. Așa Eudoxiu s-a retras în sânul familiei la Bucovina, unde pe la septembrie se aflau toți membrii săi, și cu aceștia câțiva exilați nefericiți, ca episcopul Iustin, ca A. Panu, ambii Sion, unchiul și nepotul, G. Barițiu și alții. Aici așteptă el dezvoltarea ulterioară a evenimentelor, însă continuând cu studiile sale de predilecțiune, juridice și istorice.

În toamna anului 1852 l-am aflat iarăși în Viena, unde vechiul său cunoscut și amic de școale, ministrul Alexandru Bach, îi oferise una din cele mai frumoase funcțiuni. Eudoxiu însă, în loc de altă favoare, ceru numai una: ca să i se permită a continua cu scrutările sale istorice în arhivele secrete ale statului, care pe atunci trecea de lucru foarte mare. I s-a permis. În noiembrie îl văzurăm descifrând la corespondențe de ale lui Mihai-vodă eroul și decopiind acte relative la încorporarea Bucovinei.

În periodul absolutismului era foarte anevoie a se vedea oameni carii stau în suspiciune de „liberalii”. În fine însă, în martie 1859, adevărat câțeva săptămâni înainte de bellul italian, ne revăzurăm a treia oară în Iași, la frate-său Constantin, carele pe atunci era ministru de justiție al nou alesului Domn Alexandru Ioan I. În acel timp Eudoxiu, ca bun paleograf, ca cunoscător și de limba slavonă, descifra și traducea documente din zilele lui Ștefan cel Mare, a cărui epocă mai este încă atât de întunecoasă. Dar pentru ca să poți afla ce studiază Eudoxiu, căutai, ca să zicem așa, să-l surprind, pentru că el nu era omul care să facă vorbă despre studiile sale. El lucra ca și în niște mine subterane, la licurirea unei candelă modeste, a unui om care credea că venitorul [viitorul] nostru mai are încă lipsă de mari și multe lucrări preparative, cu alte cuvinte că libertatea costă mult, și că din șerbitutea erezită nu se poate face așa ușor salt-mortal în câmpiile cele frumoase ale libertății, întocmai precum Moise n-a avut curagiul nici după patruzeci de ani a duce pe jidovi la pământul promisiunii.

În fine, mai ales de la an. 1861, evenimentele smulseră și pe Eudoxiu Hormuzachi de la studiu și-l scoaseră din plăcuta lui singurătate pe terenul cel lunecos și mai ingrat decât orice în lume, al activității politice.

Sunt fapte omenеști pentru care nu se află judecător pe acest pământ, zice Schiller în una din clasicele sale drame.

Bine au făcut bucovinenii că au smuls și răpit pe Eudoxiu din tusculul său? Ei se pot escuza cu lipsa ce au simțit de conlucrarea unor bărbați ca frații Hormuzache. Cu al treilea frate, George, cel ce este caritatea și devotamentul însuși, nu le era de ajuns; fratele lor cel mai tânăr, Nicolae, ferindu-se de luptele politice, își alege altă vocațiune, dacă nu glorioasă, dar nici spinoasă, și totuși foarte lăudabilă. Așa bucovinenii își impuseră volința lor și lui Eudoxiu. Veni monarhul și o sancțiună, iar în recunoștința meritelor, și ca un tată ce nu-și poate uita de sacrificiile și devotamentul românilor nici între cele mai furioase valuri de care fusese agitat imperiul său, decoră și pe Eudoxiu cu rang de baron, prin care faptă onoră nu numai persoana, ci și pe națiunea din care se trăgea el. aproape în același timp Societatea Academică Română îl alege în unanimitate de membru său actual.

Cu toate acestea, națiunea are dreptate să întrebe pe bucovineni: unde sunt frații Hormuzache? Noi toți ținem drept la virtuțile lor.

AMICO CHARISSIMO ET PIENTISSIMO

AMICUS SUUS DEVOTISS: GEORGIUS BARCENSIS

HOC MONUM: POSUIT.

[„Gazeta Transilvaniei”, Brașov, anul XXXVII, nr. 9, 15/3 februarie 1874, p. 1.]

BIBLIOGRAFIE

1. „Albina”, anul IX, nr. 8, 31 ianuarie/12 faur 1874; nr. 10, 7/19 faur 1874; nr. 14, 21 faur/5 martie 1874.
2. „Familia”, anul X, nr. 7, 17 faur/1 martie 1874; nr. 9, 3/15 martie 1874.
3. „Gazeta Transilvaniei”, anul XXXVII, nr. 8, 12 februarie/31 ianuarie 1874; nr. 9, 15/3 februarie 1874.
4. „Telegraful român”, anul XXII, nr. 9, 31 ianuarie/12 faur 1874.
5. „Transilvania”, anul XI, nr. 4, 15 februarie 1878.